ANNALES
UNIVERSITATIS MARIAE CURIE-SKŁODOWSKA
LUBLIN — POLONIA
VOL. XIX, 16 SECTIO H 1985

Zakład Planowania Społecznego, Gospodarczego i Przestrzennego
Wydziału Ekonomicznego UMCS

Marek TKACZUK

Lubelskie Zagłębie Węglowe jako kompleks terytorialno-produkcyjny

Люблинский угольный бассейн как территориально-производственный комплекс

Lublin Coal Basin as a Territorial and Productive Complex

PRZEGLĄD TEORII ROZWOJU REGIONÓW

Rozwój ekonomiczny regionu zacofanego gospodarczo przebiegać może w różnoraki sposób, w oparciu o odmienne modele aktywizacyjne. Wybór konkretnej strategii w tym względzie uwarunkowany jest wieloma czynnikami uwzględniającymi cechy charakterystyczne obszaru, adekwatność proponowanych rozwiązań do możliwości realizacyjnych itp.

Wśród koncepcji industrialnego rozwoju regionów zarówno duże zainteresowanie, jak i konkretne działania absorpcyjne wzbudziły: polska idea tworzenia ośrodków wzrostu przemysłowego, francuska teoria biegunów wzrostu oraz radziecka — kompleksów terytorialno-produkcyjnych. Wszystkie one mają dużo punktów wspólnych, co w poważnym stopniu ułatwia ich adaptację w różnych krajach.

Koncepcja tworzenia ośrodków wzrostu przemysłowego sięga swym rodowodem do okresu ustalania założeń planu sześcioletniego w PRL. Wówczas to postulowano realizację centrów uprzemysłowienia mających aktywizować rejony, w których zostały zlokalizowane (dotyczyło to szczególnie ziem wschodnich).[1] W pracach teoretycznych, m. in. B. Winiarskiego, wyróżnione zostały dwie metody takiej aktywizacji[2]:

---

[1] B. Winiarski: *Polityka regionalna*. PWE. Warszawa 1976, s. 262—263.

[2] B. Winiarski: *Czynniki i etapy podnoszenia intensywności gospodarki obszarów nierozwiniętych*. „Biuletyn KPZK PAN" 1964, z. 31, s. 103.

— w drodze „ataku na wąskim froncie",
— w drodze „natarcia szerokim frontem".

Pierwszy wariant, zwany również aktywizacją jednokierunkową, cechuje się dwoma etapami realizacyjnymi: inwestycji podstawowych oraz rozbudowy i uzupełnień w infrastrukturze. Tworzony jest on od momentu wprowadzenia na dany obszar z zewnątrz odpowiednio zorganizowanych jednostek wykonawczych uzupełniających na miejscu swój potencjał. Dopiero w trakcie realizacji poszczególnych inwestycji albo już po ich rozruchu następuje koncentracja działań na rozbudowie infrastruktury technicznej i społecznej, osadnictwa itp.

Druga forma aktywizacji występuje pod postacią kompleksowego zagospodarowania regionu. Istotna różnica w stosunku do wariantu poprzedniego polega na dłuższym czasie trwania procesu i odwrotnej kolejności poszczególnych etapów, a także na objęciu nią znacznie większych obszarów.

Nieco inaczej ujmuje tematykę przemysłowej aktywizacji regionu T. Mrzygłód, postulując budowę podregionalnych zespołów przemysłowych jako ośrodków wzrostu idustrialnego.[3] Propozycja tego autora sprowadza się do budowy określonej liczby nowych zakładów przemysłowych o pewnej założonej strukturze i wielkości. Część tych zakładów musi być zlokalizowana w pobliżu surowców, zaś pozostałe, o tzw. wolnej lokalizacji, cechuje większa swoboda rozmieszczenia. Na podstawie planów kompleksowego rozwoju regionów i w oparciu o analizę warunków lokalizacji, autor omawianej koncepcji proponuje miejsca rozmieszczenia podregionalnych zespołów produkcyjnych. Miejsca te przeważnie związane są z miastami i ich zapleczem. Cechować je powinien względnie równomierny rozkład przestrzenny, a liczba ich jest uzależniona od możliwości ekonomicznych obszaru.

Idee tworzenia ośrodków wzrostu przemysłowego na terenach wymagających aktywizacji gospodarczej, mimo faktycznego ich istnienia, nie doczekały się realizacji. Słabym ich punktem było całkowite niedostosowanie do odpowiednich założeń programowych w dziedzinie przemysłu, sformułowanych przez planistów gospodarczych. Oznaczało to brak zabezpieczenia środków na realizację zaprezentowanej strategii. Wynikająca stąd nierealność koncepcji była powodem braku akceptacji przez odpowiednie władze.

Do prób syntetycznego opisu prawidłowości rządzących rozwojem regionów należy zaliczyć rozbudowywane w krajach zachodnich koncepcje występujące pod wspólną nazwą teorii wzrostu spolaryzowanego. Podsta-

---

[3] T. Mrzygłód: *Polityka rozmieszczenia przemysłu w Polsce (1946—1980)*. KiW. Warszawa 1962, s. 38.

wowym ich elementem jest tzw. jednostka napędowa[4] albo wiodąca[5], będąca najczęściej przedsiębiorstwem przemysłowym o znaczącym potencjale mogąca oddziaływać różnokierunkowo na działalność innych jednostek gospodarczych. Grupa jednostek wiodących, tzworząca tzw. biegun wzrostu, jest inicjatorem procesu polaryzacji, tj. pobudzania do określonej działalności inwestycyjnej, zarówno na danym obszarze, jak poza nim, a następnie wykorzystania reakcji mnożnikowej.

Polaryzacja bazuje na sprzężeniach występujących w gospodarce, które z reguły dotyczą sfery technologicznej, dochodów i popytu konsumpcyjnego, a także na przesłankach o charakterze socjologicznym i psychologicznym dotyczących problematyki motywacji decydentów. Wspomniana koncepcja, związana z nazwiskiem współczesnego ekonomisty francuskiego F. Perroux[6], ma raczej optymistyczny charakter, co przejawia się w przekonaniu o wpływie wszystkich uruchamianych sił nie tylko na spolaryzowany, ale i harmonijny rozwój regionu.

Na gruncie zachodnim krytyki teorii biegunów wzrostu pod kątem jej przydatności dla krajów rozwijających się dokonał J. L. Coraggio.[7] W jego ocenie, nieliczne próby wprowadzenia w sposób efektywny w życie procesu polaryzacji nie powiodły się albo wywołały efekty nieproporcjonalnie małe w stosunku do poniesionych nakładów, stawiając pod znakiem zapytania uniwersalność koncepcji Perroux.

Wniosek ów potwierdzają prace Genewskiego Programu Badań Regionalnych, zawężając krąg ewentualnych, efektywnych odbiorców do wysoko rozwiniętych krajów kapitalistycznych.[8] Nie oznacza to oczywiście, iż pewne elemetny teorii polaryzacyjnej nie mogą mieć zastosowania w gospodarce o odmiennym charakterze, np. w centralnie zarządzanej, planowej gospodarce socjalistycznej. Szczególnie dotyczy to uwarunkowań i współzależności technologicznych i ekonomicznych między poszczególnymi gałęziami, które wynikają z działania techniczno-bilansowych praw pomiędzy sferą produkcji, a dochodami ludności i sferą konsumpcji. Należy tutaj zwrócić uwagę, iż w przypadku gospodarki planowej wystąpienie dodatkowego zapotrzebowania na produkcję czy usługi, indukowa-

---

[4] W i n i a r s k i: *Polityka regionalna...*, s. 259.

[5] J. G r z e s z c z a k: *Koncepcje polaryzacyjne w przestrzennym zagospodarowaniu kraju (na przykładzie Francji).* „Studia KPZK PAN" 1971, t. XXXVI, s. 10.

[6] F. P e r r o u x: *Les espaces economiques.* „Economie appliquee" 1950, nr 1; *Note sur la notion de pole de croissance.* „Economie appliquee" 1955, nr 1—2; *La firme motrice dans une region et la region motrice.* Bruksela 1961; *L'economie du XX Siecle.* Paryż 1964 i inne.

[7] J.L. C o r a g g i o: *Krytyka teorii biegunów wzrostu.* „Biuletyn KPZK PAN" 1977, z. 94, s. 8—40.

[8] S. M. K o m o r o w s k i: *Genewski Program Badań Regionalnych.* „Biuletyn KPZK PAN" 1979, z. 103, s. 54—55.

nego przez biegun, nie jest w stanie samoczynnie wywołać realizację działań innych podmiotów gospodarowania wyznaczonych przez macierz nakładów inwestycyjnych. Aby pokryć to zapotrzebowanie, trzeba je wcześniej przewidzieć i skwantyfikować. Zachodzi przy tym konieczność uznania go za odpowiednio ważne — z punktu widzenia ogółu społeczeństwa — przez władze, które włączając do planu niezbędne działania, przesądzają o ich realizacji.

W radzieckich ideach kształtowania nowych regionów ekonomicznych ważną rolę odgrywa, popularyzowana szczególnie przez M. K. Bandmana [9], N. N. Kołosowskiego [10] i J. Ł. Siewastianowa, koncepcja komplesów terytorialno-produkcyjnych o zróżnicowanych parametrach: wielkich wewnątrzregionalnych kompleksów, odrębnych wewnątrzkompleksowych węzłowych ośrodków przemysłowych i ich aglomeracji, stref względnie całkowitego zagospodarowania oraz stref intensywnego rozwoju rolnictwa. Próby jej zastosowania odnoszą się głównie do obszarów Syberii, adaptowanych przemysłowo na potrzeby radzieckiej gospodarki.

Na ogół przez wielkie wewnątrzregionalne kompleksy terytorialno-produkcyjne rozumie się „planowo formowany całokształt trwale powiązanych i uwarunkowanych wzajemnie, proporcjonalnie rozwijających się rodzajów produkcji w poszczególnych działach gospodarki narodowej, które:

— utworzone zostały w celu wspólnego rozwiązania jednego lub kilku wielkich problemów gospodarki narodowej, przy czym wyróżniają się wielkością produkcji i wyraźną specjalizacją w skali kraju oraz własnego rejonu ekonomicznego,

— skupione są na ograniczonym, koniecznie zwartym obszarze dysponującym zestawem i wielkością zasobów, niezbędnymi dla uczestnictwa w rozwiązywaniu wielkich problemów gospodarki narodowej,

— efektywnie (z punktu widzenia gospodarki narodowej) wykorzystują zasoby miejscowe,

— mają jednolitą infrastrukturę produkcyjną i społeczną".[11]

Każdy kompleks terytorialno-produkcyjny zostaje stworzony na bazie jednego lub kilku surowców naturalnych występujących na danym obszarze. Optymalny wariant KTP powstaje w wyniku wykorzystania me-

---

[9] M. K. Bandman: *Optimilizacyja prostranstwiennoj struktury choziajstwa ekonomiczeskogo rajona* [w:] *Primienienije modielej dla rozrabotki schiem formirowanija TPK*, Nowosibirsk 1973.

[10] N. N. Kołosowski: *Tieorija ekonomiczeskogo rajonirowanija*, Izd. Mysl, Moskwa 1969.

[11] M. K. Bandman: *Schemat i budowa modeli optymalizacji kształtowania kompleksów terytorialno-produkcyjnych* [w:] *Planowanie rozwoju regionalnego w świetle doświadczeń międzynarodowych*. PWE. Warszawa 1974, s. 221.

tod programowania liniowego. Analizując określony komples zwraca się tu szczególną uwagę na [12]:

1) zbiór obszarów przydatnych do lokalizacji obiektów,
2) zbiór obiektów w podziale na odpowiednie działy produkcji,
3) zasoby siły roboczej,
4) system transportowy z podziałem na rodzaje sieci transportowych.

Zaprezentowana koncepcja KTP, w porównaniu z innymi formami zagospodarowania przestrzennego, a więc z rozproszonym rozmieszczeniem przedsiębiorstw lub zwykłym ich zgrupowaniem, wykazują szereg zalet wyrażających się w oszczędności zasobów przyrodniczych i siły roboczej, w zmniejszeniu nakładów inwestycyjnych, obniżeniu kosztów bieżących, zmniejszeniu kosztów transportowych, przyspieszonej cyrkulacji środków na tworzenie i funkcjonowanie infrastruktury oraz sfery produkcji niematerialnej.

UZASADNIENIE WYBORU KONCEPCJI UPRZEMYSŁOWIANIA REGIONU DLA OBSZARU LZW

Wybór określonego wzorca rozwojowego dla Lubelskiego Zagłębia Węglowego uwarunkowany był konkretną możliwością zastosowania go w polskich realiach bazującą na ewentualnym podobieństwie gospodarki, w której koncepcja znalazła pozytywne zastosowanie, jak również na badaniach prowadzonych na terenie Legnicko-Głogowskiego Okręgu Miedziowego.[13] Dużą rolę odegrała aktualna popularność i zalety poszczególnych teorii rozwoju regionalnego.

Uwzględnienie tych wszystkich aspektów popartych pewnymi szczegółowymi przesłankami, którymi były uwarunkowania lokalizacyjne zdeterminowane występowaniem surowca węglowego, jak również fakt początkowej fazy rozwoju zagłębia umożliwiającego podjęcie działań na rzecz optymalizacji struktury rejonu uprzemysławianego przyczyniło się do przyjęcia koncepcji KTP jako modelu rozwojowego Lubelskiego Zagłębia Węglowego.

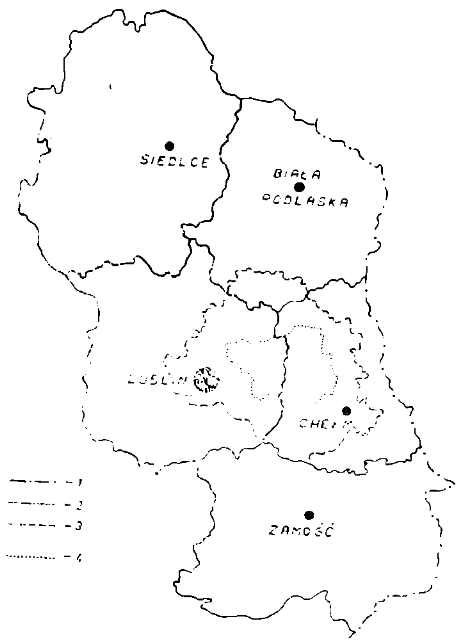
CZYNNIKI WARUNKUJĄCE ROZWÓJ SPÓJNEJ WEWNĘTRZNIE PRAWIDŁOWEJ STRUKTURY FUNKCJONALNO-PRZESTRZENNEJ LZW JAKO KOMPLEKSU TERYTORIALNO-PRODUKCYJNEGO

LZW zajmuje fragment centralnej i wschodniej części makroregionu środkowo-wschodniego, wypełniając rozległą, nieregularną nieckę rozciągającą się między Radzyniem a Hrubieszowem. Tworzy ono wydłużony

[12] A. Zagrożdżon: *Rejon uprzemysławiany a kompleks terytorialno-produkcyjny na przykładzie legnicko-głogowskiego okręgu miedziowego* [w:] *Modele terytorialnych systemów społeczno-ekonomicznych.* Materiały seminarium w Szuszenskoje. „Biuletyn KPZK PAN" 1977, z. 95, s. 215.

[13] *Ibid.*, s. 217.

obszar o długości około 180 km i zmieniającej się szerokości w granicach 18—37 km.[14] Istniejące opracowania planistyczne przewidują w najbliższym okresie eksploatację i rozwój społeczno-gospodarczy części zagłębia, tzw. Centralnego Rejonu Węglowego (CRW), obejmującego tereny dwóch województw: lubelskiego i chełmskiego, a w ramach nich: miasto i gminę Łęczna oraz gminy: Puchaczów, Milejów, Spiczyn, Ludwin, Cyców, Siedliszcze, Wierzbica i Urszulin o łącznej powierzchni 1105 km² (patrz ryc. 1). Aby obszar ten uzyskał wszelkie znamiona kompleksu terytorialno-produkcyjnego niezbędne jest spełnienie określonych warunków wynikających z cech charakterystycznych KTP. One to zdeterminują strukturę funkcjonalną CRW.

Ryc. 1. Położenie Centralnego Rejonu w makroregionie środkowo-wschodnim; 1 — granica państwa, 2 — granica makroregionu, 3 — obszar LZW, 4 — Centralny Rejon Węglowy

The localization of the Central Coal Region in the Middle-Eastern macroregion; 1 — state border, 2 — central-eastern macroregion border, 3 — LCB (Lublin Coal Basin) area, 4 — Central Coal Region

Pierwszą niezbędną przesłanką jest rozwiązywanie ważnych problemów gospodarki narodowej i własnego regionu. W przypadku CRW chodzi o dostarczenie węgla kamiennego będącego najważniejszym surowcem energetycznym i eksportowym Polski i równocześnie źródłem dewiz niezbędnych dla przełamującej głęboki kryzys gospodarki. Kompleks CRW musi także uwzględniać potrzebę aktywizacji słabo rozwiniętego makroregionu środkowo-wschodniego.

---

[14] *Uwarunkowania dla obszaru CRW.* Biuro Planowania Przestrzennego. Lublin 1978, s. 3—5.

Centralnym ogniwem każdego KTP jest sfera produkcyjna składająca się z gałęzi specjalizacyjnych, grup uzupełniających rodzajów produkcji i pewnych elementów infrastruktury. Gałęzie specjalizacji określają miejsce kompleksu w terytorialnym podziale pracy w skali kraju i regionu. Zestaw gałęzi specjalizacji oraz czas i tempo ich rozwoju określone są przez zasoby kompleksu, zapotrzebowanie na nie gospodarki narodowej, warunki geograficzne obszaru oraz koszty produkcji i dostarczenia jej do odbiorcy.[15]

Taką wyspecjalizowaną gałęzią w przypadku CRW będzie przemysł wydobywczy węgla kamiennego. Docelowo planuje się tutaj budowę 7 kopalń o łącznej zdolności eksploatacyjnej 25 milionów ton. Przy ustalaniu lokalizacji poszczególnych powierzchni kopalnianych uwzględniono szereg czynników wynikających zarówno z górniczego zagospodarowania złoża, jak i stanu dotychczasowej zabudowy powierzchni. W zakresie warunków powierzchniowych wzięto pod uwagę tereny wolne od zabudowy i niezalesione, najkorzystniejsze ukształtowanie terenu umożliwiające odprowadzanie wód powierzchniowych i ścieków, a także możliwość wykorzystania istniejących dróg komunikacyjnych i najkorzystniejsze dane geologiczno-inżynierskie i glebowe.[16]

Rolnictwo będzie pełniło równorzędną z górnictwem funkcję gospodarczą obszaru CRW.[17] Osiągnięcie tego celu wymaga znacznej intensyfikacji gospodarki rolnej, przede wszystkim drogą pełniejszego wykorzystania zasobów przyrodniczych i gospodarczych rejonu.

W profilu produkcyjnym jako zasadę przyjęto możliwie dużą samowystarczalność obszaru. Zakłada się ją w odniesieniu do produktów nie wymagających przed spożyciem zasadniczego dalszego przetwarzania na miejscu ze względu na łatwość uszkodzenia (w paszach dla produkcji zwierzęcej, w produktach przewidywanych do spożycia w stanie świeżym). Na miejscu przewiduje się więc przetwarzanie produktów na bezpośrednie zaopatrzenie ludności (spożywczy przemysł usługowy) oraz pasz dla inwentarza (suszarnie pasz). Nadwyżki niektórych produktów uprawianych na obszarze CRW, ze względu na właściwe wykorzystanie walorów rolniczej przestrzeni produkcyjnej (owoce, zboża, rośliny przemysłowe), powinny być eksportowane poza kompleks do dalszego przetwarzania. Wyjątek może tu stanowić przetwórstwo owoców i warzyw (Milejów) oraz częściowo pasz. Organizację produkcji zwierzęcej charakteryzować powinno większe nasilenie chowu zwierząt, szczególnie z pół-

---

[15] B a n d m a n: *Schemat i budowa modeli optymalizacji...*, s. 228.

[16] *Dyrektywny projekt koncepcyjny kompleksowego zagospodarowania CRW w LZW*. Biuro Studiów i Typizacji. Katowice 1980, s. 42.

[17] *Plan zagospodarowania przestrzennego Centralnego Rejonu LZW*. Biuro Planowania Przestrzennego. Lublin 1979, s. 62—76.

nocnej i wschodniej części CRW. W sadownictwie, poza zwiększeniem ogólnej powierzchni, celowe będzie przyjęcie założenia intensywnego przyrostu średniej powierzchni sadów towarowych.

Specyfika KTP wymaga wyodrębnienia nie tylko gałęzi specjalizacyjnych, lecz również je uzupełniających. Generalnie rzecz biorąc, podzielić je można na: pomocnicze dla podstawowych (specjalizacyjnych) i szeroko rozumiane usługowe dla ludności.

Główne zgrupowania działalności uzupełniającej przewidziano w dzielnicy przemysłowej Zawadów, w rejonie stacji kolejowej Jaszczów, w okolicy Puchaczowa oraz w nowych miastach górniczych. Funkcje pomocnicze realizować mają zakłady zaopatrzenia materiałowego, remontowo--warsztatowe, remontowo-budowlane, naprawcze, montażowe a także Zespół Usług Górniczych. Przewiduje się również budowę fabryki urządzeń górniczych i wyciągowych świadczącej zarazem usługi w zakresie remontów kapitalnych produkowanych przez siebie maszyn.[18]

Odnośnie do działalności usługowej dla ludności należy stwierdzić, iż zamierzenia rekonstrukcji i rozbudowy przemysłu usługowego na terenie CRW dyktowane są potrzebami wynikającymi ze wzrostu liczby ludności pozarolniczej i troską o stworzenie odpowiednio atrakcyjnego standardu obsługi, a także preferencjami będącymi rezultatem posiadania miejscowego surowca. Przewiduje się więc rozwój branży piekarniczej, mleczarskiej, wędliniarskiej, garmażeryjnej i napojów bezalkoholowych. W celu wyrównania społecznych skutków niekorzystnie kształtującej się struktury zatrudnienia kobiet w górnictwie (udział 5—10%), budownictwie (18—22%) i transporcie (20—25%) oraz stworzenia miejsc pracy dla osób o ograniczonej zdolności do wykonywania cięższych prac fizycznych, wielce pożądana by była budowa szeregu zakładów przemysłu lekkiego (między innymi branży konfekcyjnej). Dla uniknięcia zaś jednostronności rozwoju kompleksu powinny być tutaj rozwijane inne przemysły: materiałów budowlanych, maszynowy w branży elektrotechnicznej (Łęczna).

Realizacja całej zaprezentowanej działalności będzie wymagała absorpcji poważnej ilości siły roboczej. Przewidywany program zatrudnienia w CRW obejmie 110 tysięcy miejsc pracy, z czego na przemysł prawdopodobnie przypadnie około 41%, rolnictwo — około 18%, usługi — około 24,5%. Z ogólnej liczby tych, którzy znajdą pracę w przemyśle, aż 89% stanowić będą pracownicy górnictwa (głównie mężczyźni). Olbrzymi wzrost zapotrzebowania na siłę roboczą w kompleksie (rzędu 336%), będzie wymagał poważnych przemieszczeń ludnościowych wewnątrz analizowanego obszaru. Jednakże potencjał zasobów pracy CRW mimo wszystko okaże się prawdopodobnie niewystarczający do realizacji założonych

---

[18] *Dyrektywny projekt koncepcyjny...*, s. 137—160.

przedsięwzięć industrializacyjnych. O ile przyszłe miasta kompleksu będą posiadały nadwyżki siły roboczej rzędu 38—40 tysięcy osób, co o 142% przekracza zapotrzebowanie, o tyle obszar niezurbanizowany wykazywał będzie pod tym względem spory niedobór (rzędu 45—46 tysięcy osób, co stanowi około 55% zapotrzebowania). W sumie oznacza to niedobór siły roboczej w wielkości 7 tysięcy osób, co stanowi około 7% ogólnego zapotrzebowania wynikającego z przewidywanej liczby miejsc pracy w CRW. Wobec powyższego należy uwzględnić w programie rozwoju kompleksu zjawisko migracji, i to nie tylko z najbliższego otoczenia, lecz również — choć na znacznię mniejszą skalę — z innych regionów kraju.

Perspektywiczny program ludnościowy, ogólne zasady jej rozmieszczenia, warunki ekologiczne obszaru, a także program tworzonych miejsc pracy implikują przekształcenia w układzie osadniczym CRW.

Wymóg wysokiej jakości życia górników stał się powodem poszukiwań odpowiednich terenów siedliskowych położonych w stosunkowo bliskim sąsiedztwie miejsc pracy (zakładając ich stosunkowo niewielką uciążliwość dla otoczenia). Nie dalej jak w zasięgu 30 minutowej izochrony dojazdów w obszarze CRW (wyłączając teren wydobywczy, zgodnie z rygorami ochrony złoża), otrzymano dwa potencjalne sektory osiedleńcze: zachodni i wschodni. Strukturę osadniczą sektora zachodniego tworzyć będzie zespół miejski Łęczna, liczący około 110 tysięcy mieszkańców, a w ramach jego:

— nowe miasto Łęczna jako główny ośrodek zespołu, liczący pod koniec okresu perspektywicznego około 70 tysięcy mieszkańców,

— nowe miasto Białka o wielkości docelowej około 30 tysięcy mieszkańców,

— dzielnica przemysłowa Zawadów wraz ze strefą izolacyjną, jako główne skupisko przemysłu górniczego CRW i zakładów obsługujących miasta.

Z zespołem miejskim Łęcznej związane również będą inne, mniejsze jednostki osadnicze, jak Puchaczów i Milejów pełniące funkcje ośrodków gminnych, o docelowym zaludnieniu 5 oraz 8—10 tysięcy mieszkańców.

Funkcje osadnicze sektora wschodniego wyznaczono w pracach planistycznych nowemu miastu Wierzbica (Pniówno). Ma ono liczyć w okresie perspektywicznym około 35 tysięcy mieszkańców i tworzyć jeden organizm osadniczy z wsią Wierzbica, ośrodkiem gminnym o zakładanej wielkości 7 tysięcy mieszkańców. Jednostkami dopełniającymi ten układ mają być ośrodki gminne: Cyców i Siedliszcze.[20]

---

[19] *Plan zagospodarowania przestrzennego...*, s. 33.

[20] *Ibid.*, s. 158—172.

Nieodłącznym elementem planowania rozwoju kompleksu CRW powinno być staranie o stworzenie odpowiednich warunków życia ludności go zamieszkującej. Działanie to nabiera szczególnej wagi w świetle zakładanej znacznej migracji ludności na teren kompleksu. Stąd też poziom warunków bytowych ludności musi spełniać rolę magnesu nie tylko ją przyciągającego, lecz skłaniającego ją do zamieszkania tu na stałe. Aby działać skutecznie trzeba mieć rozeznanie w zakresie przyszłościowej struktury demograficznej kompleksu, skali potrzeb ludności oraz środków niezbędnych do ich zaspokojenia.

Wśród czynników sprzyjających wewnętrznej integracji KTP bardzo ważną rolę odgrywa infrastruktura gospodarcza, w ramach której można wydzielić systemy: transportu, łączności, energetyki, zaopatrzenia w wodę i odprowadzania ścieków.

Do realizacji planowanych zadań transportu CRW niezbędne staje się przewidywanie następujących inwestycji w zakresie infrastruktury transportowej [21]:

— budowa linii Zawadów—Tarło ze stacją węglową Zawadów,
— modernizacja linii kolejowej Zawadów—Lublin—Lubartów,
— budowa linii Zawadów—Rejowiec,
— budowa stacji towarowej Puchaczów i stacji Jaszczów.

W pracach planistycznych szczególną uwagę zwrócono także na stworzenie odpowiednich warunków rozwoju ruchu osobowego na wszystkich liniach szlakowych obszaru kompleksu, zwłaszcza zaś w relacjach:

1) Lublin—Białka—Zawadów—Rejowiec—Chełm,
2) Chełm—Rejowiec—Zawadów—Puchaczów (Łęczna)—Lubartów.

Lokalizację kolejowego dworca osobowego zaproponowano w Białce. Dworzec ten obsługiwałby zespół miejski Łęczna—Białka. Uwzględniono również rezerwę terenu pod realizację kanału żeglugowego na odcinku Zawadów—Luszawa—Kanał Lubelski „Wisła—Bug”. W przypadku dojścia do skutku budowy elektrowni w Luszawie, realizacji tej inwestycji spodziewać się należy w stosunkowo bliskiej perspektywie. Lokalizację portu węglowego związano natomiast z rejonem Zawadowa, tj. z miejscowością Szpica.[22]

Transport kołowy będzie prawdopodobnie pełnił zasadniczą rolę w przewozach pasażerskich na obszarze CRW i regionalnych przewozach towarowych. W osobowym ruchu kołowym dominującą rolę odgrywać będą dojazdy do pracy, do obszarów rekreacji, do centrów wojewódzkich, tj. Lublina i Chełmna. Do tych celów służyć mają w szczególności następujące drogi w relacjach: Łęczna—Zawadów, Białka—Zawadów, Łęcz-

[21] *Ibid.*, s. 102.
[22] *Ibid.*, s. 105.

na—Białka, zespół miejski CRW—Lublin, Wierzbica—Chełm, zespół miejski CRW—Pojezierze Łęczyńsko-Włodawskie i inne. Istnieje również potrzeba pasażerskiej obsługi lotniczej obszaru nadsystemowego CRW. W pierwszym etapie funkcje lotniska pasażerskiego wyznaczono odpowiednio do tego przygotowanemu lotnisku w Świdniku.

Założono również osiągnięcie wysokiego standardu zaspokojenia potrzeb w zakresie telekomunikacyjnych środków masowego przekazu. Umożliwi to radiowo-telewizyjne centrum nadawcze lokalizowane koło miejscowości Piaski. Przewiduje się również budowę i rozbudowę central telefonicznych i sieci telekomunikacyjnej zapewniających około 15 tysięcy numerów dla obiektów przemysłowych i 35 tysięcy numerów dla nowych zespołów osiedleńczych.[23]

Kolejnym niezmiernie ważnym elementem infrastruktury gospodarczej CRW będzie energetyka. Do zabezpieczenia realizacji programu rozwoju i funkcjonowania tego KTP niezbędna będzie moc energetyczna rzędu 500 MW. W związku z tym obszar kompleksu musi być włączony do krajowego systemu linii przesyłowych o napięciu 400 kV. Na terytorium CRW mają one mieć charakter linii napowietrznych biegnących z Lublina i z Rzeszowa. W skład systemu elektroenergetycznego ma wejść elektrownia cieplna o mocy do 3 tysięcy MW, wykorzystująca odpady sortownicze i gorsze gatunki węgla, o lokalizacji wariantowej w Łuszawie lub Woli Korybutowej. W założeniach planowych dużą wagę przywiązuje się do gazyfikacji obszaru CRW. Jako zasadę przyjęto tu dwustronne zasilanie: z jarosławskiego gazociągu magistralnego oraz z gazociągu lubaczowskiego. Występuje też potrzeba realizacji gazociągu przemysłowego Świdnik—Krasnystaw z odgałęzieniem do Łęcznej oraz gazociągu Zamość—Krasnystaw z odgałęzieniem Rejowiec Fabryczny—Chełm—Wierzbica.

Czynnikiem warunkującym sprawne funkcjonowanie przyszłego kompleksu jest prawidłowo rozwijająca się gospodarka wodno-ściekowa. W związku ze zjawiskiem deficytu wodnego w CRW konieczny jest przerzut wody z innych zlewni. Wyczerpywanie się zasobów wód podziemnych implikuje potrzebę ujęcia wód powierzchniowych na rzece Wieprz zasilanej ze zbiornika retencyjnego w Izbicy, a później na Tanwi i Sanie. Potrzeby rolnictwa pokryć ma system urządzeń Kanału Wieprz—Krzna. Gospodarka ściekowa zespołu miejskiego Łęczna-Białka oparta zostanie o scentralizowaną sieć przesyłu i oczyszczania ścieków komunalnych i przemysłowych na centralnej oczyszczalni „Puchaczów" wyposażonej w wielofunkcyjny zbiornik wód pościekowych „Turowola". Z kolei rejon

[23] *Ibid.*, s. 111.

Wierzbicy ma posiadać odrębny system kanalizacji z odprowadzaniem wód pościekowych do rzeki Bug poprzez rzekę Uherkę.[24]

Między poszczególnymi elementami zintegrowanego układu przestrzennego, jakim ma być CRW, powinny istnieć szerokie powiązania. Obejmują one przepływ ludności, dóbr materialnych, energii i informacji. Możliwość realizacji takich przemieszczeń wypływa z samej istoty urządzeń infrastruktury gospodarczej. Występowanie połączeń infrastrukturalnych w sposób konieczny warunkuje wystąpienie na danym obszarze powiązań społecznych, instytucjonalnych i funkcjonalnych, co ma ogromny wpływ na spójność wewnętrzną jego struktury.

ZAKOŃCZENIE

Realizacja zamierzeń dotyczących przekształceń struktury funkcjonalno-przestrzennej obszaru CRW, będącego w fazie aktywizacji gospodarczej, w oparciu o wzorzec w postaci koncepcji kompleksów terytorialno-produkcyjnych wymagał będzie poważnej absorpcji sił i środków. W tym kontekście obawy może budzić perspektywa zagrażających przedsięwzięciu ograniczeń będących udziałem polskiej gospodarki, „oszczędności", które w imię realizacji celu nadrzędnego (węgiel) dotknąć mogą pozostałych sfer kompleksu, podważając ową jego kompleksowość.

РЕЗЮМЕ

На фоне других теорий развития регионов, а также в конкретном практическом применении в статье представляется концепция территориально-производственных комплексов. Указывая на недостатки теории центров промышленного роста и ограниченные возможности применения поляризационной концепции, автор стремится доказать выбор активизационного образца для территории Центрального угольного района в Люблинском угольном бассейне. Он пытается также показать способ приспособления избранной стратегии развития к создаваемой новой функционально-пространственной структуре этого развивающегося района, обращая особое внимание на аспект целостности этой структуры.

SUMMARY

The author of the paper carries out a presentation of the concept of Territorial and Productive Complexes on the background of other theories of regional development. Pointing at the shortcomings of the theory of the centres of

[24] *Syntezy przestrzenne wariantowych koncepcji rozwoju Lubelsko-Chełmskiego Okręgu Górniczo-Przemysłowego oraz wnioski do strategii jego rozwoju.* Instytut Kształtowania Środowiska. Warszawa 1980, s. 70—77.

industrial growth and the limits of the possibilities of applying the polarization concept, the author attempts to justify the choice of the activization model for the region of the Central Coal Region in the Lublin Coal Basin. The author also tries to present the way of adapting a selected strategy of development to the new functional and spatial structure of this region under industrialization paying particular attention to the aspect of the coherency of this structure.